

НЕВІДОМА ГРАВЮРА ВАСИЛЯ МАСЮТИНА В БЕРЛІНІ: НЕСПОДІВАНА ЗНАХІДКА

З історії Спілки Берлінських художників. Берлін 1814 року. У будинку архітектора Луїса Кателя зустрілися художники та скульптори, серед них Йоханн Готтфрід Шадов, Фрідріх Георг Вайч, Карл Шуманн, Йоханн Фрідхофф, Карл Хампе, Карл Вільгельм Кольбе-молодший та Хайнріх Антон Делінг. Усі вони, окрім Кателя, — професори Академії мистецтв. Це були часи позитивних змін у суспільстві та мистецтві, викликані перемогою над Наполеоном. Митці вирішили об'єднатися та створити «Берлінську мистецьку спілку». Пізніше, у 1825 році, молоді члени організації заснували «Молодїжну Берлінську мистецьку спілку». Ці події склали основу теперішньої «Спілки Берлінських Художників», офіційно зареєстрованої 19 травня 1841 року та відомої під абревіатурою VBK.

Знаменитими митцями Спілки, яка налічує вже 176 років, стали Йоханн Готтфрід Шадов, Каспер Вальтер Раух, Оскар Бега, Карл Блехен, Ганс Крюгер, Теодор Хоземанн, Карл Штеффек, Адольф фон Менцель, Антон фон Вернер, Макс Ліберманн, Вальтер Лайстіков, Франц Скарбіна та ін.

Нині VBK — це відомий центр презентації сучасного мистецтва всіх напрямів та художників різних національностей, міжнародного обміну, дискусій із питань культури та суспільства. Величезний архів містить роботи від XIX сторіччя. Документи, автографи, історичні фотоматеріали, книги зберігаються в Берлінській академії мистецтв. Члени Спілки мають також змогу брати участь у виставкових проєктах на інших майдачках міста та за кордоном. Будівля VBK та галерея розташовані в центрі Берліна, неподалік від Потсдамер платц. Поряд — Культурний Форум, Нова Національна Галерея та Державна Берлінська Бібліотека. Щорічно організовується приблизно 10 виставок різноманітних форматів.

Із 1992 року фахове журі присвоює одному із членів Спілки мистецьку премію, відому раніше як «ARAG-премія». У 2001 році спонсорування перейшло до подружжя Беннінгхаус Нойс, відповідно, митці отримують Беннінгхаус-премію, яка складається з грошової винагороди та права на персональну виставку в галереї Спілки. Серед лауреатів — відомі художники сьогодення: Карла Фіораванті, Дітер Тиспе, Рольф Фабер, Міхаель Отто, Юрген Тенц, Моніка Барч, Луїс, Евелін Зоммерхофф, Юрген Келліг та ін.

Стратегію Спілки визначає рада художників на чолі з Сабіною Шнайдер, організаційне керівництво здійснює мистецтвознавець Катаржина Секулла.

«Український слід» у Берліні. За волею долі я живу нині у Берліні. Тут закінчив школу дизайнерів і нині працюю у Спілці Берлінських Художників.

Одного разу, як і завжди опрацьовуючи архівні фонди, не повірив своїм очам. На чудовому офорті бачу зображення видатної історичної постаті. Мудре, мужнє обличчя... Так, я його впізнав одразу — Симон Петлюра. У реєстрі значилося: «Автор — невідомий. Без назви (офіцер)».

Отак серед багатотисячного європейського зібрання знаходиш історію України, та не просто знаходиш — доторкаєшся до неї.

Згадалася доля ще одного видатного сина українського народу — видатного диригента Олександра Кошиця, творчістю та життєвим шляхом якого дуже цікавлюся, бо мій тато, Ілля Невмитий, доклав багато зусиль для повернення його імені землякам. У селі Тарасівці Звенигородського району, що на Черкащині, створено музей О. Кошиця. На місці родинної садиби та церкви, де служив його батько, нині встановлено пам'ятний знак. Щовересня тут проводиться фестиваль хорового співу. Скільки кабінетів різного рангу довелося відвідати моему татові, щоб все це стало реальністю!

2 січня 1919 року Голова Директорії та Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра прийняв Олександра Кошиця і Кирила Стеценка та запропонував створити хорovu капелу для презентації молоді країни за кордоном. Знаменитий колектив під керівництвом великого маестро тріумфально полонив усю Європу, їх високо оцінювали в Північній та Південній Америці. На жаль, від'їзд на захоплену більшовиками Батьківщину став для палких патріотів України вже не можливим.

Але повернімося до гравюри. Здійснивши певний аналіз, з'ясував, що її створив 1936 року український графік Василь Масютин. Його автограф, виконаний на роботі українською мовою, вдалося прочитати тільки за допомогою спеціальної техніки. Ось чому ідентифікацію так довго не було можливості здійснити. До слова, всі свої твори на українську тематику В. Масютин підписував лише рідною мовою.

В архіві спілки зберігається ще 49 робіт майстра — чудові офорти початку минулого століття.

Хто такий Василь Миколайович Масютин. Художник народився 11 лютого 1884 року. Батько його, Микола Корнилович, родом із Чернігівщини, служив полковником та працював у юнкерській школі Риги. Згодом отримує високу посаду губерньського військового керівника, і сімейство Масютиних переїжджає до Луцька. Коли Василеві виповнюється десять років, батьки вирішують віддати сина до київського кадетського корпусу, щоб він продовжував династію військових. Закінчивши у 1902 році навчання, Василь їде до Петербурга поглиблювати знання в артилерійському училищі. Але військовим він так і не став, якщо не враховувати призову під час Першої світової війни на Буковинський фронт.

Неповторна краса Карпат полонила душу юнака, тоді вже випускника Московської школи живопису, скульптури та архітектури. Опинившись серед жахіття війни, молодий художник відобразив ці події у численних малюнках та світлинах.

У грудні 1921 року, маючи латвійський паспорт, Масютин через Ригу вирушає до Берліна. В еміграції плідно працює, тісно спілкується із співвітчизниками. Згодом до Німеччини прибуває дружина Валентина та дочка Марина.

На початку тридцятих років Масютин активно шукає шляхи зближення з українськими інституціями, розпочинає працювати над великими проектами з української історії. І саме цей період став для нього особливим і визначальним — він змінює написання свого імені та прізвища на українську літерацію Wasyl Masjutyn.

Великою підтримкою художника стало те, що у Берліні, Парижі, Празі діяли добре організовані емігрантські кола, що мали своєю програмою волю та незалежність України. Їхні гасла звичайно ж не суперечили позиціям Масютини. Василь Миколайович вирушає до Львова, де знайомиться з українськими художниками, членами Асоціації незалежних українських митців (АНУМ) Святославом Гординським, Павлом Ковжуном. Ця організація мала за мету консолідувати та підтримувати українських художників, «розсіяних по різних куточках Європи».

Згодом АНУМ організувала дві виставки, де експонувалися роботи Масютини, який твердо позиціонував себе українцем. Цікавий випадок: схвалюючи до друку одну зі своїх статей, в реченні «Гравюра на дереві російського художника В. Масютини» він власноруч виправив слово «російського» на «українського».

Василь Миколайович був знайомий із Романом Смаль-Стоцьким, сином Степана Смаль-Стоцького, видатного українського мовознавця та громадсько-політичного діяча. Уродженець Чернівців та активний організатор українського національного руху, пан Роман того часу працював секретарем в Українському науковому інституті у Варшаві. У 1935 році Смаль-Стоцький надсилає Масютину листа з проханням зібрати в Парижі матеріал про державного діяча Симона Петлюру для подальшого написання портрета та приурочити цю роботу до Дня його пам'яті (вбивства десять років тому). За зібраними у Парижі світлинами Масютин написав картину олією. У цей період він створив також графічний портрет С. Петлюри, а також Б. Хмельницького, І. Мазепи, І. Скоропадського та Т. Шевченка.

Масютин часто друкувався у часопису «Вісті Українського Наукового Інституту у Берліні» (редактор З. Кузеля), що видавав найбільший в еміграції український заклад. Роботи Масютини експонувалися практично на всіх українських виставках.

У 1938 році художник Роберт Лісовський організував дві виставки української графіки у Римі. Серед інших демонструвалися там Масютинські «Портрет Мазепи» та «Автопортрет», про що писала Іванна Левицька, зауважуючи про можливість поїздки цих виставок до Америки.

В. Масютин створив 28 гіпсових погрудь українських історичних постатей — Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Пилипа Орлика, Петра Дорошенка, Івана Скоропадського. Дослідник С. Хординський повідомляє про створення Масютиним 64 пам'ятних медалей, які відображають історію України за епохами: Київська Русь, Запорізьке козацтво, Новітня історія — від великих князів Олега, Ігоря, Святого Володимира, Ярослава Мудрого до гетьманів та Т. Шевченка. Тільки незначну кількість медалей відлито в металі, всі інші збереглися в гіпсі. У 1935 році паризький видавець Хмельюк отримав від Масютинина право відлити медалі з портретами Хмельницького, Мазепи, Орлика та Сірка — 100 одиниць кожної.

Володимир Масютин виявив себе ще й у красному письменстві. Два його романи українською мовою: «Два з одного» (1936) та «Принцеса Нефрета» (1938) видрукувало львівське видавництво «Діло». Причому останній — написаний ще у 1919 році. Ці книги містилися у фондах Державної Берлінської Бібліотеки. Та, на жаль, електронний пошук видає інформацію, що вони втрачені під час Другої світової війни. До речі, інші книги з численними ілюстраціями Масютинина до творів російських письменників дивним чином збереглися.

У 1939 році Василь Масютин стає членом VBK (Спілки Берлінських Художників) і залишається там до останніх днів свого життя. Існує версія, що таким чином він шукав захисту від переслідувань. Василь Миколайович активно брав участь у берлінських та закордонних виставках. Вперше його роботи виставлено в галереї VBK у 1938 році в ранзі гостя. Пізніше Масютин пише портрети Фрідріха II, Бісмарка, Фрідріха Великого, промисловця Альфріда Круппа фон Болен унд Хальбах, виконує рекламні замовлення для Гамбурзької верфі Блом унд Фос, Мерседес-Бенц, БМВ, Люфтганза та ін.

Та зла доля не оминула митця. 16 червня 1945 року силами «СМЕРШ» він був заарештований та засланий у перший НКВДешний табір на «звільненій землі» у місті Фюрстенвальде поблизу Берліна. І все це за співпрацю з українськими митцями! Залишається невідомим, чому він, щоб урятуватися, не виїхав до західних країн, як це зробили численні емігранти. Перебування в таборах (бо був він ще й у Берлінському Хохеншпонхаузен) підкосило Масютинина фізично та психологічно. В одному з листів з табору він написав про себе, що помер ще при арешті 16 червня 1945 року, тому вже не так важливо, чи насправді реально померти, чи ще залишитись. Понад рік пробув Василь Миколайович в ув'язненні. Лише завдяки клопотанням його дружини Валентини, яка звернулася до керівництва союзницької окупаційної влади Берліна з проханням вплинути на ситуацію, художник отримав довгоочікувану волю.

На перехресті берлінської міської автостради встановлено пам'ятний камінь авторства В. Масютинина. На камені викарбувано: «Радянським солдатам та офіцерам, що загинули за відмову стріляти в борців за свободу 17 червня 1953 року». Тоді в східній Німеччині відбулося повстання проти тоталітарного режиму, жорстоко придушене радянськими танками. Ці події ще потребують детального вивчення, хоча у 2003 році у «Шпігелі» з'явилася стаття, де йшлося про те, що історія про розстріляних солдатів та офіцерів є міфом, адже докази цього відсутні. Але біля того каменя і досі покладають вінки та проводять мітинги з промовами правлячого бургомистра Берліна.

25 листопада 1955 року перестало битися серце Василя Масютинина — видатного художника, графіка, скульптора, ілюстратора, театрального художника, письменника, зрештою, українського патріота. Поховано митця у Берліні на кладовищі Вільмерсдорф.

У Німеччині могила оплачується терміном на 20 років. Дружина Валентина померла роком раніше, а дочка Марина згодом переїхала до Америки. Тому місце не збереглося. Але зберігся будинок, де мешкала родина Масютининих. Зацікавлені люди у Берліні прагнуть віднайти місце поховання для прийдешніх поколінь. Я їм у цьому допомагаю.

У 1983 році на пошану видатного майстра ВВК організувала виставку «Василь Масютин. Офорти». Демонструвалися роботи художника також на 150-річному ювілеї спілки, серед них портрет олією «Харальд Е.» 1932 р. (це портрет нареченого дочки Масютина Марини, але вони так і не стали подружжям).

Відомий німецький скульптор, графік і художник Ральф Вінклер сьогодні визнав Василя Масютина найкращим графіком та ілюстратором свого часу.

У 1993/94 роках про 100-річний ювілей російського кладовища в Тегелі багато писала берлінська преса. Згадувався також пам'ятник М. Глінці, але про автора Володимира Масютина не сказано ані слова. Не називають також творця численних статуй і барельєфів на будинку Посольства СРСР (сьогодні РФ) та всередині будівлі. Після Другої світової війни Масютин писав до Комітету з питань мистецтва про дозвіл на повернення до СРСР, відповідь була безапеляційною — «Наша країна не має потреби у вашому мистецтві».

**Перелік виставок, організованих українськими інституціями,
в яких демонструвалися роботи Василя Масютина:**

1927. Виставка видань творів М. В. Гоголя (до 125-річчя з дня смерті), м. Київ, Пушкінська, 8. Український науковий інститут книгознавства.

1930. Виставка українського книжкового знака, м. Київ, Пушкінська, 8. Український науковий інститут книгознавства; виставка українського екслібриса, м. Київ.

1932. Виставка сучасної української графіки, м. Львів; виставка Спілки берлінських художників, м. Відень.

1933. Особлива виставка української графіки, м. Берлін, організована Українським науковим інститутом; виставка української графіки, м. Прага, організована Українським товариством прихильників книги.

1934. Виставка українського мистецтва, м. Варшава.

1936. Виставка АНУМ, м. Львів.

1938. Виставка української графіки, м. Рим.

З 1939 року. Щорічно — 2–4 виставки Спілки Берлінських Художників за участю В. Масютина.

1. Werner Waltraud. Wassili Masjutin. 1884–1955. Verlag Willmuth Arenhövel. Berlin, 2003.
2. Werner Xenia. Wassilij Masjutin in Riga, Moskau und Berlin: sein Leben in Bildern und Dokumenten. Berlin: Berlin Verlag Arno Spitz, 1989.
3. Verein Berliner Künstler / Versuch einer Bestandsaufnahme von 1841 bis zur Gegenwart. Berlin: Nicolaische Verlagsbuchhandlung Bauermann GmbH, 1991.
4. Halter Hans / SPIEGEL ONLINE. 2003. Volksaufstand vom 17. Juni 1953.
5. Die Legende von den toten Russen / Montag. 16.06.2003 13:34 Uhr.
6. Кошиць Олександр. З піснею через світ: Книга роду. Київ, 2008.
7. Uta Motschmann (Hrsg.) / Handbuch der Berliner Vereine und Gesellschaften 1786–1815.